

Wrocławskimi konstrukcjami powstałymi w tym czasie są znacznych rozmiarów budowle przy pl. Strzegomskim, ul. Grabiszyńskiej oraz Ładnej, a także pod pl. Solnym oraz schron pod pl. Nowy Targ. Wobec znacznego ich skomplikowania i ciągle niezaspokojonych potrzeb zapewnienia ochrony mieszkańcom miast, zagrożonych alianckimi nalotami, we wrześniu 1943 r. powrócono do idei budowy zakrytych szczelin, upraszczając jednocześnie ich formę i wprowadzając nowy typ, określane jako *LS-Kleindeckungsgraben*. Kolejne modyfikacje i dalsze uproszczenia wprowadzono w 1944 r.

Podstawowym zadaniem stawianym opisywanym obiektom była ochrona ludności przed ostrzałem karabinowym, odłamkami, gruzem i falą uderzeniową. Ich zaletą było niewielkie skomplikowanie i koszt budowy, wadą: brak odporności na bezpośrednie trafienie większymi pociskami lub bombami. Początkowo były wznoszone z cegły, względnie szalowanego betonu (rzadko z betonu zbrojonego). Począwszy od jesieni 1943 r. powszechnie stosowano w ich konstruowaniu prefabrykowane elementy betonowe. Obiekty tego rodzaju sytuowano na skwerach, pasach zieleni rozdzielających jezdnie ulic i na obszarach o luźniejszej zabudowie. Wznoszono je zawsze w pewnej odległości od budynków, by uniknąć zasypania wejścia gruzem w wypadku bombardowania. Rzadziej w podwórzach, gdzie podstawową formę schronienia zapewniały odpowiednio wzmocnione i zabezpieczone piwnice (*LS-Keller*). Szczeliny posiadały wentylację grawitacyjną i były wyposażane jedynie w suche sanitariaty, ręczne czerpnie powietrza zaopatrzone w filtry oraz (nie zawsze) w przymocowane do ścian proste ławki.

Szczelina przeciwlotnicza położona przy ul. Trwałej reprezentuje najpowszechniejszy na terenie Wrocławia typ *LS-Kleindeckungsgraben*, wprowadzony w 1943 r. Podobne konstrukcje, różniące się szczegółami, budowano masowo. Jak się wydaje, największe ich skupisko przetrwało w południowej części miasta pomimo znacznych, dochodzących do 100% zniszczeń zabudowy w tym rejonie, spowodowanych działaniami frontowymi z czasu zdobywania miasta przez wojska radzieckie. Do dziś zachowały się w dobrym stanie szczeliny przy ulicach: Jastrzębiej/Wolbromskiej (jedna), Sudeckiej (trzy), Kruczej (koło budynku nr 75), Wiśniowej (dwie, rozdzielone skrzyżowaniem z ul. Pocztową i Januszowicką oraz jedna w podwórzu domu nr 79, wzniesiona z prefabrykatów), Jarzębinowej (na posesji nr 14-16), Jaworowej (z prefabrykatów), Nyskiej/Pięknej, Słowiczej (na terenie przedszkola) Kruczej/Kwaśnej (dwie), a także na pl. Powstańców Śl. (dwie, wykonane z prefabrykatów). Wobec utrzymującego się zagrożenia wojennego, po roku 1945 zachowane konstrukcje adaptowano sukcesywnie do nowych warunków, co najczęściej wiązało się z wymianą drzwi i skromnego wyposażenia. Proces ten zakończył się w połowie lat 60. XX w. Wskutek zmian politycznych roku 1989, zaprzestano utrzymywania znacznej części spośród opisywanych schronów. Stało się tak m.in. z przedmiotowym obiektem. Niektóre z nich rozebrano w związku z prowadzonymi inwestycjami.

Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia, **w opinii NID szczelina przeciwlotnicza przy ul. Trwałej 17-19a we Wrocławiu nie zasługuje na objęcie ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.** Jest to obiekt typowy, jeden z wielu zachowanych w południowych rejonach miasta. Znajduje się ponadto w niezadowolającym stanie technicznym i pozbawiony jest istotnych elementów konstrukcyjnych, jakimi były ścianki osłonowe i płaszcz ziemny. Zdaniem NID możliwa jest jego ewentualna rozbiórka, winno ją jednak poprzedzić wykonanie dokumentacji obiektu.

PR

Załącznik: płyta DVD z dokumentacją fotograficzną

Otrzymują:

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków,
ul. Władysława Łokietka 11, 50-243 Wrocław
NID Warszawa

KIEROWNIK
ODDZIAŁU TERENOWEGO NID
WE WROCŁAWIU
Grajewski
dr Grzegorz Grajewski

Literatura:

Koluszek Stanisław, *Fortyfikacje Festung Breslau*, Jelenia Góra 2014, s. 197 i nast.